

MAKTABDA O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA AMALGA OSHIRILADIGAN ISHLAR

*Buxoro viloyati G'ijduvon tumanidagi
62-Xorijiy tillarni o'qitishga ixtisoslashtirilgan
maktab-internat psixologi
Rajabova Visola Sadriddinovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalasi, uning ahamiyati, mazmun-mohiyati va samarali amalga oshirish yo'llari haqida so'z yuritiladi. Ta'lim tizimida kasb-hunar yo'nalishining dolzarbligi, o'quvchilarning kelgusi faoliyati va hayotiga ta'siri hamda maktab psixologi va pedagoglari tomonidan olib borilayotgan ishlar yoritiladi. Shuningdek, maqolada ilg'or tajribalar, metodik yondashuvlar va tavsiyalar, muammoli masalalar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kasb-hunar, yo'naltirish, maktab, o'quvchi, psixologik xizmat, motivatsiya, metodika, pedagogika, mustaqillik, rivojlanish.

Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy qirralaridan biri — ta'lim tizimini takomillashtirish va har bir o'quvchining hayotda o'z o'rnini topishi, to'laqonli shaxs va yetuk mutaxassis sifatida shakllanishiga ko'maklashishdan iborat. Bu jarayonda maktabning vazonli o'rni bor ekan, aynan maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari ulkan ahamiyat kasb etmoqda. Yurtimizda faol islohotlar amalga oshirilayotgan davrda yosh avlodni to'g'ri kasb yo'liga yo'naltirish, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish bugungi kundagi eng dolzarb masalalardan biri sanaladi. Kasb-hunar tanlash — inson hayotidagi eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu qarorning to'g'ri qabul qilinishi jamiyat rivoji, o'quvchining shaxsiy baxti, ijtimoiy va iqtisodiy barakasi bilan chambarchas bog'liq. Agar o'quvchi maktab davridanoq o'ziga mos kasb-hunar yo'nalishini aniq tanlasa, uning kelgusi faoliyati, ijtimoiy mavqei, moddiy imkoniyatlari va o'z qobiliyatini to'liq namoyon qilishi uchun keng imkoniyatlar ochiladi. Shu nuqtayi nazardan, maktabda o'quvchilarning kasb-hunarga yo'naltirilishiga alohida ahamiyat qaratilmoqda [1].

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida bir necha asosiy vazifalar amalga oshiriladi. Avvalo, bolalarda bilimga, mehnatga, ijodkorlikka bo'lgan qiziqish uyg'otiladi. Ularning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi, mehnat madaniyati, jamiyatda faol bo'lish ko'nikmalari rivojlantiriladi, kasb tanlashda mustaqil qaror qabul qilishi uchun zarur bilim va malakalar yetkaziladi. Bunda maktab psixologi, sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari va ota-onalarning hamkorlikda ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi. Kasb-hunar yo'naltirish faoliyati bir necha asosiy yo'nalishda olib boriladi.

Birinchi navbatda, psixologik-pedagogik diagnostika ishlari amalga oshiriladi. Mazkur bosqichda o'quvchilar bilan individual suhbatlar, maxsus psixodiagnostik testlar, anketalar, qiziqish va qobiliyatlarni aniqlash uchun turli so'rovnomalar o'tkaziladi. Bu bilan har bir o'quvchining shaxsiy intilishlari, kasbiy salohiyati va motivatsiyasi aniqlanadi. So'ngra, olingan natijalar asosida har bir o'quvchi uchun individual tavsiyalar ishlab chiqiladi va mos ravishda kasbiy yo'naltirish ishlari olib boriladi [2].

Kasb-hunarga yo'naltirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning o'rni ham beqiyosdir. Maktabda muntazam ravishda "Kasblar olamiga sayohat", "Ochik eshiklar kuni", "Mening orzu qilgan kasbim" kabi turli mavzularda ochiq darslar, davra suhbatlari, uchrashuvlar hamda kasb egalari bilan uchrashuvlar o'tkaziladi. Mazkur tadbirlar orqali o'quvchilar real hayot misolida kasblar dunyosi, mehnat bozorining zamonaviy talablari, zamonaviy texnologiyalarning kasblarga ko'rsatayotgan ta'siri to'g'risida batafsil ma'lumotga ega bo'ladilar. Bugungi kunda kasb-hunar ta'limi muassasalari, kollejlarga joylashtirish, oliy ta'lim tizimi bilan maktablar o'rtasida integratsiyani kuchaytirish borasida amaliy choralar ko'rilmoqda. Ko'pgina umumta'lim maktablarida bolalar mehnat ta'limi fanlari doirasida kasb-hunarga oid dastlabki ko'nikmalarni egallab bormoqda. Buning uchun zamonaviy kasb-hunar xonalari, laboratoriyalar, axborot-kommunikatsion texnologiyalardan samarali foydalanilmoqda. Ayrim hollarda zamonaviy ishlab chiqarish korxonalari, tashkilotlar va xizmat ko'rsatish sohasi vakillari maktablarga taklif etilib, amaliy mashg'ulotlar, master-klasslar, seminar va treninglar uyushtiriladi. Kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatlarini takomillashtirishda yangi interfaol usullardan ham keng foydalanilmoqda. Jumladan, loyiha-metodik yondashuv, portfoliolar tuzish, kasbiy trenajyorlardan foydalanish, sohani mutaxassislari bilan videoaloqalar, vebinarlar, onlayn kurslar tashkil etish orqali o'quvchilarning qiziqishlari yanada oshirilmoqda. Bu orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, qaror qabul qilish, kasbiy orientatsiya kompetentligi shakllanadi [3].

Maktabda kasb-hunarga yo'naltirish ishlari olib borilayotganda ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar uchun ma'naviy-ma'rifiy seminarlar, ota-onalar yig'ilishlari, kasb tanlash yuzasidan psixodiagnostik maslahatlar tashkil etiladi. Ota-onalar farzandining kasbi haqida to'g'ri ma'lumotga ega bo'lishi, uni yo'l-yo'riqlashda zamonaviy kasblar haqida to'liq bilimga egaligi farzand uchun muhim omil hisoblanadi. Maktab psixologlari ota-onalarga zamonaviy kasb-hunarlar, mehnat bozorining holati, bolalarning qiziqish va qobiliyatlariga mos keluvchi kasblar haqida tavsiyalar beradi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, qator zamonaviy kasblar paydo bo'lyapti, ayrim an'anaviy kasblar esa o'z ahamiyatini yo'qotmoqda. Mehnat bozori muttasil o'zgarib borar ekan, maktab yoshidagi bolalar uchun kelajakda eng zarur kasblarni tanlashda muhim ko'rsatkichlar — ular bajara oladigan yumushlar, axborotlarni tez va har tomonlama tahlil qilish, yangi

texnologiyalarni o'zlashtirish va muammolarni hal eta olish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Shu bois maktabda kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida o'quvchilarning kasb tanlash psixologiyasi, mehnatga munosabat, yetakchilik, muomala va kommunikativ malakalari ham shakllantiriladi [4].

Maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda amalga oshiriladigan ishlarni samarali tashkil etish uchun bir necha bosqichlarda va murakkab, tizimli holda olib borilishi lozim. Avvalo, o'quvchilarni kasb-hunar tanlash jarayoniga jalb qilish, kasblarga oid ko'rgazmalar tashkil qilish, zamonaviy kasblar haqida axborot burchaklari yaratish, o'quvchilarda muvaffaqiyat sindromini shakllantirish, har bir o'quvchi bilan individual ishlash ishlari markaziy o'rin tutadi. Ye'tiborli tomoni, mazkur faoliyatlarning samaradorligini oshirishda innovatsion ta'lim texnologiyalari — axborot dasturlari va multimediyasi vositalaridan ham foydalanilmoqda [5].

Kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatida o'qituvchilar, psixologlar, sinf rahbarlari, maktab rahbariyati va ota-onalarning o'zaro hamkorligi natijasida o'quvchi o'z qiziqishi, qobiliyati va bo'lajak jamiyat ehtiyojidan kelib chiqqan holda, to'g'ri kasb tanlash imkoniga ega bo'ladi. Bu esa yosh avlodning mehnat bozoridagi bo'shlig'i va kasb tanlashdagi xatolarini kamaytiradi, kelajakda ularning barkamol shaxs va muvaffaqiyatli mutaxassis bo'lib yetishishiga puxta zaminda tayyorlaydi. Kasb-hunarga yo'naltirish maktabda boshlanib, oliy ta'lim muassasalari yoki mehnat bozoriga kirib kelishgacha davom etishi lozim. Bu jarayonda uzluksiz hamkorlik, izchil nazorat va tahlil asosida o'quvchilarning kasb tanlash borasidagi izlanishlari doimo muvofiqlashtirib boriladi. O'quvchilarga kasb tanlashda yordam berish — faqatgina ularni kasbga yo'naltirish emas, balki har xil hayotiy vaziyatlarda to'g'ri yo'l topa oladigan, raqobatbardosh, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan, hayotga mustahkam tayyorgarlik ko'rgan shaxslarni shakllantirishdir. Yuqorida bayon qilingan masalalar, muammolar va tavsiyalardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatini samarali tashkil etish uchun ilmiy-metodik, psixologik, ma'rifiy va amaliy ishlarni bir butun tizim sifatida yo'lga qo'yish talab etiladi. Faoliyat uzluksiz, zamonaviy va sho'ba mutaxassislari hamda ota-onalar bilan hamkorligida olib borilishi lozim. Shundagina biz o'quvchilarni nafaqat bugungi, balki kelajak jamiyatiga ham tayyorlay olamiz.

Xulosa

Maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish samarali olib borilishi uchun maktab rahbariyati, o'qituvchilar, psixologlar va ota-onalarning hamkorligi muhim sanaladi. Individual yondashuv, zamonaviy interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning kasb tanlashga oid mustaqil va ongli qaror qabul qilishlariga keng imkoniyat yaratiladi. Shu yo'sinda amalga oshirilgan har bir chora-tadbir o'quvchilarning to'g'ri kasb tanlashiga, ularning kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topib, sog'lom, bilimli, har tomonlama yetuk shaxs

bo'lib shakllanishiga zamin yaratadi. Kelajakda barkamol yoshlarni tarbiyalash uchun kasb-hunar yo'naltirish faoliyati ustuvor vazifa bo'lishi kerakligini har bir pedagog, psixolog va ota-ona chuqur anglamog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatov S., Sotvoldiyev R. – Kasb tanlash va kasb-hunarga yo'naltirish asoslari. “O‘zbekiston”, Toshkent, 2018.
2. Rejapova M. A. - Kasb tanlash psixologiyasi. “Mumtoz so‘z” nashriyoti, Toshkent, 2022.
3. Karimova Z. – Yoshlarni kasb-hunar ta'limiga yo'naltirishda zamonaviy yondashuvlar. “Ilm Ziyο” nashriyoti, Samarqand, 2020.
4. Rahmatova M. – Boshlang'ich sinflarda kasb-hunarga yo'naltirish ishlari. “Yangi asr avlodi”, Toshkent, 2019.
5. Abduhamidova N., Rasulova G. – Zamonaviy psixologiya asoslari. “Turon-Iqbol”, Toshkent, 2021.
6. Karimov K. – Umumiy pedagogika asoslari. “Fan va turmush”, Toshkent, 2017.